

ALİMÊ ZONÎ DR. ZILFÎ SELCANÎ DE ROPORTAJ

M. H. (Munzur Haber): Bira Zilfi ma rê ho dana naskerdene?

Dr. Z. Selcan: Ez Pax rao. Mı Mamekiye de wend. 1964 de lise ra biriyoy ra şiyoy Almanya. Dortmund de mühendisena makina qedênê. 1973 de şine Berlin, Universita Tekniki de devam kerd. 1979 ra tepiyo çor seri universita de ilimê mühendiseni de gureune. 1984 de kotune ilimê zoni. Rew ra ve nat hewes u meraqê mı zon u kulturê Zazaki sero zof bi. Berlin de Universita Tekniki de, enstituyê zoni de, Zazaki (Kırmancki) sero doxtora kerde.

M. H.: Tı ilimê zoni sero gureena, karê ho sero ma rê tenê qesey kena?

Dr. Z. Selcan: Karê mino ilmiyo virên doxtorawa (1998): Grammatik der Zaza-Sprache, Dersim-Dialekt (Nord-Dialekt) [Gramerê Zonê Zazay, Lehçê Dersimi (Lehçê Cori)]. Gramerê Zazaki eve xelê emeg ame meydan. Çike gramero kilmek niyo; hem eve teferruato, hem ki gramero de ilmiyo. Parçoy virên de, alimunê zoni ke koti qalê Zazaki kerdo, ardê pêser. Parçoy diyin u hirêyin de ki lehçecênîa Kırûn u Tırku sero qal beno; lehçecênî eve usilê ilimê zoni ita de kerdo puç; zurê Kırûn u Tırku veti meydan.

Karo de bin ki oncia Universita Tekniki de projia de ilmiya: Zaza-Deutsches Textkorpus [Korpusê Teksti eve Zazaki u Almanki]. Na projia 2001 de sifte kerd, dı seri devam kerd. Karê projia dokumantasyonê edebiyatê Zazay (Kırmancki) bi. Hata nıka mı xelê lawıki, sanıki, meseley ve qeseykerdene ra gureti teyp. Proxramê projia u bi ke, na materyalê zoni, kompüter de binoşiyoy, hem ki tercümê Almanki bo. 93 lawıki eve nota noştı, ilimê muziki de ra virêne lawıkê Zazaki (Kırmancki) nota kerdi.

Nıka zu projia de newiye ken hazır. Wazan ke karê dokumantasyonê edebiyatê Zazay (Kırmancki) Universita Tekniki de, Berlin de devam kerine.

M. H.: Zazaki koti qesey beno?

Dr. Z. Selcan: Vilayet u qezê ke Zazaki tede qesey beno naê: Dêrsım, Erzingan, Şêvaz (Zara), Xarpêt, Bingol, Şiverege (Urfa), Diyarbekir (Merkez, Piran (Dicle), Hani, Çermuge, Lice), Varto (Muş), Xınıs (Erzurum). Taê dewunê zovina vilaatun u qezunê binu de ki Zazaki qesey beno. Xerta zonê Zazay (Kırmancki) gramer de esta.

M. H.: Namê miletê ma çituri vajino?

Dr. Z. Selcan: Almanı çituri ke ho ca ve ca zovina name kenê, vanê “Preusse (Prusyayız), Bayer (Bayerız), Westfale (Vestfalız)... filan”, miletê ma ki ca ve ca ho eve hirê namu name keno, vano: Kırmanc, Dımılı, Zaza. Sarê Bingolı u Xarpêti ho ra vano Zaza. Virende aşıra Zazay biya; namê na aşire biyo namê miletı. Sarê Şiverege ho ra vanê Dımli. Dımli Deylem ra pêda biyo. Deylem, Deylemistan Iran de, cêreniya Dengizê Xazari de leê Xorasani de zu cao. Cao ke taê aşirê Dersimi cı ra amê, uzao. Sarê Dersimi u Erzingani hora vano Kırmanc. Hama sarê Vartoy u Xınışı ho ra heni nêvanê, i Kırû ra vanê Kırmanc. Çike Kırû u Kırdaşı ki ho ra vanê Kırmanc (Kırmanc). Nae ra gore Kırmanc namo de zelal niyo: Dersimiz u Erzinganiji ho ra vanê Kırmanc, Kırû ki ho ra vanê Kırmanc (Kırmanc). Hama kês zonê kêşı fam nêkeno, yanê baxse miletê.

M. H.: Namê zonê ma çituri vajino?

Dr. Z. Selcan: Namê zoni eve namê miletı (halk) vajino; Zazaki, Dımilki, Kırmancki. Dina de ilimê zoni de namê zonê ma eve Zaza nas biyo, hem ki Anadolu de. Coka mı namê grameri nae ra gore na pa. Zaza Dili Grameri. Dımli u Kırmanc ne heto enternasyonal de ne ki Anadolu de nêzonine. Hem zonê ma, hem ki miletê ma eve Zaza nas beno. Dina ke ma ve u name nas kena, ma ki namê ho heni qewıl kerime. Yanê ilim u siyaset de zonê ho ra vajime Zazaki (Zazaca), miletê ho ra ki vajime Miletê Zazay (Zaza Halkı). Hama qeseykerden u edebiyat de ke namê bini ki, yanê Kırmanc, Dımli vajiyoy normalo.

M. H.: Hetê ilimi ra Zazaki sero hata nıka çı kar biyo?

Dr. Z. Selcan: Zazaki sero karo ilmi virende linguistê Urışı 1856 de Rusya de sifte kerd. U waxt hervê Tırku u Urışı beno, taê benê heşir. Ilimê zoni sero çixirê newey bi vi ra, meraqê

zonu zof bi. Coka Akademiyê Rusya Peter Lerchi rusneno ke, şêro materyalê zoni qeyd kero, analizê grameri bikero. P. Lerch hirê asmi uza wertê ine de maneno, Zazaki ki qeyd keno, tekstu neşir keno. 1864 de linguistê de Avusturya, Friedrich Müller, tekstunê P. Lerchi hetê grameri ra analiz keno. 1906 de alimo Alman Oskar Mann yeno şerq ke, zonunê iranki sero hem materyal top kero, hem ki analizê grameri bikero. O. Mann yeno Şiverere, uza Zazaki qeyd keno. Dima yeno Xarpêt, asmê ki uza Zazaki qeyd keno; wazeno ke bêro, heftê ki Dêrsim de vîndo, materyalê zoni top kero, hama waxto ke Pêrtage de eve Keleke ç'em de sono bover, ostor xuye keno, nêşkino bêro.

O. Mann ke gramerê Zazaki analiz keno, caê Zazaki wertê zonunê iranki de tespit keno. Hata u waxt gramerê Zazaki analiz nêbi vi, coka lehça Kırdaşki (Kürtçe) say kerdenê. Hama eve analizê O. Manni vejino meyda ke, qeydê gramerê Zazaki zovinaê. Coka raa virêne u vano: Zazaki 'Kürtçe' niyo, baxse zono.

O. Mann ke 1917 ine de mîreno, akademiye Prusya Berlin de vazife dano Karl Hadanki ke, karê O. Manni devam kero. K. Hadank 1932 de, Berlin de gramerê Zazaki raa virêne neşir keno. Na karo ilmi ra nat, heto enternasyonal de, ilmê zoni de Zazaki wertê familya zonunê iranki de baxse zon say beno.

Alimê Sovyetu ki Zazaki sero gureenê. Iranistunê Urişi ra karê Oranskij (1979) u Rastergueva (1990) tarixê zonunê iranki seroê. Ita Zazaki ra ki xelê misalu danê.

Linguisto Amerikaniz, Terry L. Todd Almanya de Zazaki sero gurea, zon mîsa. Zazakiyê Şiverere ra orneg guret, gramer nost. T. L. Toddi 1985 de Universita Michigani (Amerika) de gramerê Zazaki kerd tezê doxtora.

Linguistê Amerikaniji M. Sandonato (1994) ve M. C. Jacobsoni ra ki (1993-97) Almanya de Zazaki mîsay, hemki grameri sero gureay, xelê emeg da ci.

Indogermanisto Alman, Prof. Dr. Jost Gippert ki universita Frankfurti de Zazaki rê bi alaquadar. Tarixê Zazaki sero nosto de hewl vet, 1996 de neşir kerd. Linguistê Almani Ludwig Pauli Zazaki sero karê doxtora vet.

Xelê alimunê binu ki nostunê ho de qalê Zazaki kerd; teferruatê ho gramer dero.

M. H.: Nika Avrupa de Zazaki sero çi gurena is to?

Dr. Z. Selcan: Hetê ilmi de Universita Viyana de zu indogermanisto Avusturyayiz Zazaki sero derse dano.

Almanya de sukunê Mannheim u Duisburgi de qursê Zazaki estê.

Internet de ki xelê kar beno. Xelê nostê Zazaki internet de vejine.

M. H.: Taê ida kenê ke, Zazaki lehçe de Kırdaşkiyo (Kürtçe); tı se vana?

Dr. Z. Selcan: Yê na mesela dı hetê ho estê: heto siyasi, heto ilmi. Idakerdena siyasiye de, taê wazenê ke zu mîletê bini binê bandıra ho kerê, welatê i mîleti ki ho rê mal kerê. Eve hile u idakerdene vanê zonê sîma lehçe de zonê mao. Sîma zonê ho ca verdê, bêrê zonê ma qesey kerê. Nu siyasetê asimilasyoniyoy. İnan de hokmat zonê Kurdu rê vano lehçe Farski. Yanê vanê zono esas yê mao, Farskiyo. Yê sîma lehçe, zono esas niyo. Hokmatê Tırki ki hata nêjdi ida kerdêne ke, Zazaki Kırdaşki (Kurmanji) lehçe Tırkiyo: Zaza-Türkçesi, Kurmanji-Türkçesi. Hokmatê Tırki seşunê peşnu de na ida caverdê, hama siyasetçi u mîliyetçiyê Kırdu hona ida kenê ke, Zazaki lehçe de Kırdaşkiyo (Kürtçe). Mîliyetçiyê Kırdu (Kırdasu) wazenê ke zonê ma Zazaki asimile kerê, werte ra wedarê, ma ki Kırki kerê. Siyasetçiyê Kırdu, Dêrsim de hesnaena mı ra gore, propaxanda ho de vanê ke 'esas dil Kürtçe dir; Zazacayı bırak, Kürtçe öğren.' (zono esas Kırdaşkiyo; Zazaki caverdê, Kırdaşki bımışê.). Nika Dêrsim de Kırki na propaxanda kenê. Ita ra bêli beno ke lehçecênia Tırkun u Kırdu asimilasyoncêni u şovenizmo. Tavi iê ke zon u kulturê Zazay (Kurmanji) ra has kenê, haqa mîletê Zazay (Kurmanji) mudafa kenê, gêreke verva na lehçecêni vejiyê, lez bikerê. Vinitena ilmê zoni lehça sero zovinawa. Siyaset ve ida beno, hama ilim ve ispat beno. İlim ida qewil nêkeno. Siyasetçiyê Kırdu ne ilim tede kenê, ne ki zoni sero gureenê, hama koşakoş, huskahusk ida kenê ke, Zazaki u Guranki u Lurki lehçe 'Kürtçe'ê. Halvı ke na zoni baxse zoniye, gramerê ho zovinao. Gramer ke zovina bi, kês kêşî fam nêkeno. Alimunê zoni çonday seña ke na zoni analiz kerdê. Uza ra vejino meydan ke, gramerê na zonu zovini ra zovinao. Gramerê Zazaki u Kırdaşki (Kürtçe) zovini ra xelê duriyo. Cokao Kurmanji (Zazay)

ve Ƙuru (Kirdasu) ra zonê zivini fam nêkenê. Dina de pêro alimê zonu Zazaki u Kirdaŝki (Kürtçe) lehçe nê, baxse zon say kenê. Eve zovna qese: Zazaki 'Kürtçe' niyo, baxse zono. Miletê Zazay (Kirmanci) ki 'Kürt niyo, ho ve ho baxse mileto.

M. H.: Tırkiya wazena ke ezê dulgerunê Avrupa vo; mesela milletê Zazay (Kirmanci) se bena?

Dr. Z. Selcan: Qanununê Avrupa de her millet hem hetê zon u kulturi ra, hem ki hetê siyaseti ra serbesto. Na durum ra gore, milletê Zazay (Kirmanci) ke temsilênia huya siyasiye biaro meydan, mektevu de eve zonê ho derse biwazo, radon u televizyon de zonê ho vezo, hokmatê Tırki mecburo ke nayine qewil kero. Eke qewil nêkero, u waxt qanununê Avrupa rê ters kuno. Mesela Almanya de, mektev de eve Tırki ki derse danê, Tırki u zovina zoni radon u televizyon de vejînê. Tırkiya ke biye ezê dewletunê Avrupa, a ki gêereke haqa milletê Zazay (Kirmanci) na het ra qewil kero.

M. H.: Miletê Zazay (Kirmanci) siyaset de haqa ho çituri bicêro?

Dr. Z. Selcan: Serto virên uyo ke, wendox u siyasetçiyê Zazay (Kirmanci), ho hetê zon u tarix u siyaseti ra nas kerê, organize bê, haqa hoa demokrasiye biwazê, sero lez bikerê. Wertê milletê Zazay (Kirmanci) de ferqê dini u zovina ferqê sosyali estê. Çituri ke Tırku de, wertê Kirdasun u Ƙuru de elevêni u sunêni esta, milletê Zazay (Kirmanci) de ki letê ho eleviyo, letê ki suniyo. Hama sire ke ame siyaseto milli, u waxt Tırki, Ƙuri (Kirdaŝi) elevi u suniyê ho pê zivini cênê. Iyê ke Zazaki qesey kenê, elevi bê, suni bê, gêereke ho nas kerê, zonê ho rê wair vejîyê, hetê siyaseti ra organize bê, ho rê haqa biwazê, haqa ho sero piya lez kerê. Nae ra bêli beno ke, gêereke zu temsilcênia kultur u siyaseti bêro meydan. Elvet ke nu zu çip de nêbeno, ancax game ve game beno. Honde ke temsilcênia siyasiye meydan niamê, Avrupa u Anadolîye de milletê Zazay (Kirmanci) zoŝ beno wairê haqa ho. Temsilcênia siyasiye bêro meydan ke, verva asimilasyoncênı u inkarcênia Tırk u Ƙuri lez kero, milletê Zazay (Kirmanci) dormê ho de top kero, qewete bo. Ancax ve na qewete haqa milletê Zazay (Kirmanci) mudafa bena, binê her tore bandıra ra vezena, kena serbest. Miletê Zazay (Kirmanci), Dêrsim de bo, Erzingan de bo, Varto u Xınis de bo, Bingol u Xarpêt u Diyarbakir u Ŝiverêg u Çermug de bo, wertê siyasetunê Tırk u Ƙuri biya parçey purçey. Çike hata nika temsilcênia siyasiye meydan niama. Hetê dini ra ki sarê Dêrsimi kenê beктаŝi, eve beктаŝêni ki kenê Tırk. Yanê harekête elevênia siyasiye tırkênia; binê namê elevêni de milletê ma kenê Tırk. Halvı ke dinê Dêrsimi beктаŝêni niyo, baxse dino. Sarê Dêrsimi eve zonê ho Zazaki (Kirmanci) dúa u minete keno, cem girê dano. Nika, eve propaxanda taê mordemunê dewlete kerdo Tırki. Nu ki asimilasyon; gêereke verva ney lez bıbo.

Heto bin ra ki, miliyetçiyê Ƙuru ki wazenê ke, Dêrsim Ƙur kerê. Hadiseo peên mesela belediya de bêli bi. PKK/Kongra-Gel/DEHAP mordema ho arde kerde axaa sarê Dêrsimi. Nu ki sarê Dêrsimi rê zof ayvo. Hama çı hêf ke, sarê Dêrsimiê ke xapiyê, kotê binê propaxanda PKK/DEHAP, ine ve ho rey do cı, kerdo na fênde: Kêlpiç ŝiyo derdê kêmeri rê bervo. Yanê siliye ke vorê halê ho se beno! Siliye ke vorê, kêlpiç beno vıla, kêmere rê toa nêbeno. Sarê Dêrsimi derdê ho rê nêbervenê, sonê derdê sari rê bervenê. Miliyetçiyê Ƙuru ki nika verva qazanta Munzur Haber qazanta veta: 'Dersim'de Yeni Hayať. Haqa fesivalê 2004 ine de, nostê seri ki niya ro: 'Dersim'de Kürt dili tartiŝıldı' (Nr. 2). Eve na qazanta nika Dêrsim de propaxanda Ƙurcêni kenê. Nae ra gore, wendox u siyasetçi u ŝinatkarê Zazay (Kirmanci), iyê ke serbestiya milletê ho wazenê, zon u kulturê ho ra haskenê, gêereke poŝti qazanta Munzur Haberî dê, daina qewetın kerê. Munzur Haber welat de vengê milletê Zazay (Kirmanci) bo.

M. H.: Avê berdena Zazaki sero çı lozimo?

Dr. Z. Selcan: Zazaki (Kirmanci) zof zono de Ƙano. Çond hozor seŝe ra ve nika amo. Hama binê zulım u asimilasyon de nika biyo zar, koto tehlike. Zon roê zu miletiyo; edebiyat u adet u torey eve zon vajînê. Zon ke bi vindi, kultur ki tey mireno. U millet ki indi werte ra darino we, beno vindi. Miletê Zazay (Kirmanci) tarixê ho de daima verva zulım u asimilasyon vejîyo, serbestiya ho mudafa kerda. Niya ra tepiya ki, seweta serbestiya zon u kulturi u mileti, gêereke lez devam kero. Zu zon ve qesey kerdene pay ra maneno, beno qaim.

Gama virêne: Durimê Zazaki niyaro: Dêrsım de pili, cini u cüamerdi, niadan ke ho werte de Zazaki nê, Tırki qesey kenê. Çê ho de, ho werte de zonê ho nê, zonê sari, Tırki qesey kenê. Domonunê ho de zonê ho qesey nêkenê. Cokao ke azo newe zonê ma u piyê ho nêmişenê, benê Tırk. Na durım gêreke bivuriyo. Mordemê zonaaxi, wendoxi gêreke hem ho werte de Zazaki qesey kerê, hem ki miletı ra vazê, temey kerê; qazanta de ki daima qalê na mesela bibo. Domonunê ho daima eve zonê ho bımısnê, tey Tırki qesey mekerê. Çê ho de, ho werte de, çarşı de, dukanu de, banka de daima zonê ho qesey kerê. Nae indi qeyde kerê.

Gama diyine: Zu ki Zazaki gêreke qurs u mektev de cı salix diyo, bımısnıyo. Zu qursê de Zazaki gêreke rabo. Na qurs de azo newe, domoni, iyê ke Zazaki qe nêzonenê, iyê ke kêmi zonenê, gêreke qurs de bımısê.

Gama hirêyine: Radon u televizyon de gêreke Zazaki vajiyo.

Gama çorine: Xelesnaena edebiyatê miletı (halk edebiyatı). Sanıku, lawıku, meselu ... filan bicêrê teyp, dokumentasyon bikerê. Pil u kokımê ke na edebiyat hona zonenê axır mirenê, u edebiyat ki tey kuno binê hardi. Cokao ke na edebiyatê qesey kerdene gêreke bicême teyp, merdene ra bixelesnime.

Gama pıncine: Daima eve zonê ho Zazaki bınosê.

M. H.: Nae ra tepia Zazaki sero çı kar kena?

Dr. Z. Selcan: Nıka wazen ke Universita Berlını de zu projia de ilmiye hazır kerine. Oncia dokumentasyonê Zazaki sero, karo ilmi sola devam kero. Lawıki, sanıki, meseley ... filan, çıyo ke mı hata nıka do arê, noşınê: pêro piya benê zu 'Korpus'. Zomonê ra tepiya ki naine ken kıtav, vezan. Na materyalê edebiyatı ra taê ki tercümê Almanki benê ke, sola alimê dina ki zon u kultur u tarıxê miletê Zazay (Kırmanci) sero xeverdar bê, bıgureê.

(Na roportaj Memed Karêri kerd)

Adresa wastena Gramerê Zazaki:

745 pelgi, 2 xertê rengını, ciltkerde, qapağ, 24x17 cm, fiyat: 39.- € Oyro/Euro

W&T Verlag, Dresdenerstr. 26, 10999 Berlin

Tel.: (0049-30-616 602 0

Fax: (0049-30-616 602 20

ISBN 3-928943-96-0

Çıme: Munzur Haber, Dêrsım, 03 eylule 2004, Nr. 19, pelge 8